

СЕКЦІЯ 6 ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 334.021:631.1

Никитюк Ю.А.
*доктор економічних наук,
старший науковий співробітник,
професор кафедри
екологічної безпеки та економіки природокористування
Житомирського національного агроекологічного університету*

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ КЛАСТЕРНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ГОСПОДАРЮВАННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

У статті визначено основні проблеми функціонування та передумови розвитку аграрних кластерів в сільському господарстві України. Обґрунтовано пріоритетні напрями розвитку кластерної моделі організації господарювання у вітчизняному аграрному секторі економіки. З метою інтегрованого функціонування ринку продукції аграрної сфери шляхом реалізації кластерного підходу запропоновано механізм розвитку кластерної організації господарювання в аграрному секторі економіки.

Ключові слова: аграрний сектор економіки, кластерна організація, господарювання, система, формування, розвиток, ефективність.

Никитюк Ю.А. НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ КЛАСТЕРНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ ЭКОНОМИКИ

В статье определены основные проблемы функционирования и предпосылки развития аграрных кластеров в сельском хозяйстве Украины. Обоснованы приоритетные направления развития кластерной модели организации хозяйствования в отечественном аграрном секторе экономики. С целью интегрированного функционирования рынка продукции аграрной сферы путем реализации кластерного подхода предложен механизм развития кластерной организации хозяйствования в аграрном секторе экономики.

Ключевые слова: аграрный сектор экономики, кластерная организация, хозяйствование, система, формирование, развитие, эффективность.

Nykytiuk Yu.A. DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF THE CLUSTER ORGANIZATION OF ECONOMY IN THE AGRARIAN SECTOR

The main problems of functioning and the preconditions for the development of agrarian clusters in agriculture of Ukraine are determined in the article. The priority directions of development of cluster model of organization of economy in the domestic agrarian sector of the economy are substantiated. With the purpose of the integrated functioning of the agrarian sector's agricultural products market through the implementation of the cluster approach, a mechanism has been proposed for the development of a cluster organization of economy in the agricultural sector.

Keywords: agrarian sector, cluster organization, economy, system, formation, development, efficiency.

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання розвиток аграрної сфери економіки є одним з основних чинників стабілізації соціально-економічних відносин як на державному, так і на регіональному рівнях. Аграрний сектор є однією з життєво важливих, системоутворюючих галузей економіки, пріоритет якої визначається функціональним значенням сільського господарства [1]. Для України, як і для багатьох інших держав, стабільне задоволення потреб населення в продуктах харчування є одним із пріоритетних завдань, оскільки воно пов'язане із забезпеченням національної безпеки. Аграрний сектор будь-якої країни є одним з основних компонентів економіки, який забезпечує продовольчу безпеку. Для України з економічним, соціальним та регіональним розмаїттям забезпечення населення необхідними та життєво важливими продуктами харчування є першочерговим завданням. Його виконання залежить від розвитку аграрного сектору та підприємств, що займаються переробкою продукції. Але економічні реформи дали лише поштовх оновленню деяких елементів функціонування сільськогосподарських товаровиробників, які повинні сформувати

механізми розвитку. Для створення іншого дієвого механізму необхідні технічна модернізація, впровадження науково-практичних, фінансових, матеріальних, технічних та інших ресурсів, а також розвиток економічних відносин. Ці завдання визначені в Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року [2]. Одним із засобів їх вирішення є формування та функціонування аграрного кластеру. Концептуальною ідеєю формування аграрного кластеру є перехід до нової форми взаємовідносин підприємств і влади; орієнтація на розвиток кооперації між учасниками кластера тощо [3]. Кластерні локальні мережі територіально-виробничих систем є джерелами та факторами забезпечення високого рівня та якості життя населення, економічного зростання і сталого розвитку території [4]. На відміну від країн з розвинутою економікою, українські сільськогосподарські товаровиробники неповністю застосовують селекційні, техніко-технологічні, організаційні та інші досягнення науки, що робить вітчизняну продукцію неконкурентоспроможною. У зв'язку з цим для сільського господарства гострою залишається проблема управління процесами та механізмами роз-

витку з урахуванням створення умов стійкості на основі формування аграрних кластерів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробленню теоретичних та методологічних проблем формування аграрних кластерів присвячені праці таких вітчизняних науковців, як В. Андрійчук, М. Бутко, П. Гайдуцький, В. Зіновчук, М. Малік, Б. Погріщук, П. Саблук, О. Ульяновченко, В. Юрчишин. Серед зарубіжних вчених варто виділити праці М. Енрайта, А. Ковальнової, М. Портера, М. Фрідмена. В їх працях обґрунтовуються значення та зміст аграрних кластерів, що є інструментами інтенсивного розвитку та посилення ринкових позицій суб'єктів сільськогосподарської діяльності. При цьому необхідність застосування на регіональному рівні аграрних кластерів формується в процесі складних форм коопераційної взаємодії.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте в умовах диверсифікації економіки зростає необхідність взаємодії між галузями, що пов'язані з новизною кластеризації вітчизняної аграрної сфери, а також недосконалістю інституціонального забезпечення відповідного процесу, що зумовлює актуальність дослідження питань формування та розвитку кластерних моделей організації сільськогосподарської діяльності.

Мета статті полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні напрямів формування та розвитку кластерної організації господарювання в аграрному секторі економіки та ефективності впровадження аграрних кластерів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність кластерів забезпечується за рахунок використання географічної концентрації взаємопов'язаних галузей, консолідації зусиль промисловості та наукових центрів. Досвід створення кластерів переконує в перспективності такого підходу до розвитку економіки [5]. Основною метою створення кластерів є можливість зміцнення позицій в регіоні та отримання додаткових економічних можливостей. Сільськогосподарські підприємства для досягнення показників європейського рівня повинні створити кластерний режим розвитку, який формує основу стійкості функціонування товаровиробників. Розвиток аграрних кластерів визнано одним з найважливіших напрямів у стратегіях розвитку багатьох регіонів.

Сьогодні розвиток аграрних кластерів в Україні ускладнюють такі чинники: недосконалість законодавчої бази для функціонування кластерів та відсутність підтримки кластерних ініціатив аграрних підприємств з боку держави; відсутність довіри між органами державної влади та бізнесом, а також між окремими компаніями, небажання компаній розкривати та ділитися внутрішньою інформацією через можливість зловживань та виникнення залежності від потужніших партнерів; слабкість діючих аграрних кластерів через низький рівень конкуренції на внутрішньому ринку; можливість втратити право на одержання аграрним підприємством пільг та дотацій за будь-яких організаційних чи виробничих змін; «відірваність» науки та освіти від аграрного виробництва [6].

Для України використання можливостей світового досвіду у сфері формування кластерної моделі організації господарювання в аграрній сфері економіки регіонів може стати одним з напрямів державної політики впровадження стратегій в сільськогосподарських підприємствах, а також поштовхом для їх розвитку. Дієвим варіантом удосконалення кластерної організації господарювання в аграрній сфері

має стати визначення ключових векторів розвитку, де головною метою є забезпечення придатного середовища для ефективної діяльності товаровиробників, а також формування інструментарію управління аграрним сектором економіки. Під векторами розвитку варто розуміти такі із них, що розв'язують різноаспектні задачі шляхом застосування системного підходу та формулюють функціонування кластерних утворень. Загалом сукупність пріоритетних напрямів можна систематизувати за трьома блоками, такими як формування механізму розробки та впровадження нових засобів управління, формування та розвиток сприятливого конкурентного середовища, безпосередньо формування аграрного кластеру. Кожен блок спрямований на вирішення певних завдань інноваційного розвитку сільськогосподарських товаровиробників в умовах кластерної організації господарювання.

Блок формування механізму розробки та впровадження нових засобів управління складається з підготовчих планово-організаційних заходів органів управління. Підготовчі заходи включають планування виробництва товарів споживання населенням, роздрібного товарообігу, товарних ресурсів, а також їх розподіл, складання заявок і замовлень на виробництво, поставку товарів, вивчення і визначення джерел та постачальників-виробників товарів. Цей етап характеризується тим, що беруть участь у ньому підприємства взаємних обставин, які визначають їх права та обов'язки з поставок товарів у формі різних договорів, контрактів, що укладаються між підприємствами.

Наступний блок передбачає формування та розвиток сприятливого конкурентного середовища шляхом удосконалення наявної нормативно-правової бази та запровадження економічних інструментів реалізації цієї бази.

Найважливішим етапом є безпосереднє формування аграрного кластеру, що передбачає впровадження кластерних ініціатив і технологій. Для реалізації етапу формування аграрного кластеру доцільно вирішити такі завдання [7]:

- залучення науково-дослідних установ, що дасть змогу продукувати інновації, які сприяють впровадженню нових зразків сільськогосподарської продукції та розробок науково-технічного прогресу;
- стимулювання модернізації та вдосконалення матеріально-технічної бази аграрного сектору (застосування ресурсозберігаючих технологій, зростання комплексної автоматизації та механізації виробництва, надання на пільгових умовах високопродуктивної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва, використання енергоефективних технологій обслуговування ферм та великих тваринницьких об'єктів);
- створення ефективної інфраструктури аграрного ринку сільськогосподарської продукції (цьому буде сприяти розвиток таких напрямів, як сприяння розвитку мережі постачальницько-збутових кооперативів та інших інтегрованих структур, що сприяють формуванню єдиного механізму, який включає заготівлю, переробку, зберігання та реалізацію кінцевого продукту; оцінювання потреби в сільськогосподарській продукції з урахуванням аналізу наявної ємності продовольчого ринку та стратегії маркетингових комунікацій, просування регіональних і перспективних продуктів сільськогосподарської галузі; задоволення споживчого попиту за рахунок зростання частки власного виробництва);
- посилення механізму державного управління (передбачає активізацію субсидування пріоритет-

них напрямів діяльності; розвиток трудового потенціалу аграрного сектору, де значну роль відіграють якісні характеристики (підготовка і перепідготовка кадрів, підвищення кваліфікації та навчання персоналу); стимулювання обсягів виробничої діяльності, що відповідає спеціалізації регіону (наприклад, молоко і м'ясо); будівництво сучасних тваринницьких об'єктів, модернізацію та реконструкцію діючих сільськогосподарських комплексів в умовах інтеграції та розширення масштабів виробництва);

– стимулювання розвитку замкнутого циклу виробництва за допомогою створення високотехнологічного аграрного кластеру.

Досягнення цієї мети вимагає нормалізації та регулювання економічних відносин у системі «сільськогосподарський товаровиробник – споживач аграрної продукції». Для вирішення перерахованих напрямів доцільно здійснити проведення реорганізації наявних в регіонах науково-дослідних інститутів, метою яких, окрім розробки технологій, буде виявлення сільськогосподарських товаровиробників, здатних входити до складу регіонального аграрного кластеру.

В окремих регіонах України з метою розвитку збалансованого аграрного виробництва під час застосування ресурсозберігаючих та енергетично ефективних технологій слід сприяти розвитку мережі постачальницько-заготівельних, переробно-збутових та кредитно-споживчих аграрних кооперативів; збільшувати використання новітніх виробничих проєктів на основі прогресивних науково-технологічних розробок; формувати та розвивати ефективні інформаційно-консультаційні забезпечення, ґрунтуючись на дослідженнях науково-дослідних установ; заохочувати розвиток та поглиблення науково-дослідної роботи в аграрному секторі економіки із залученням біотехнологічного, нанотехнологічного, ветеринарного напрямів, альтернативної енергетики тощо; вживати комплекс меліоративних заходів тощо.

На нашу думку, впровадження напрямів розвитку доцільно здійснювати в такій послідовності: визначитись з об'єктом; виявити взаємодіючі елементи; визначити зв'язки між елементами; надати ієрархічну оцінку; виявити об'єкти системи; визначити інтегральні якості системи; здійснити аналіз та вибрати оптимальну модель; сформувати модель; надати оцінку використання моделі.

Підвалинами формування єдиної системної структурованої моделі варто вважати необхідність вироблення неподільної науково-обґрунтованої регулюючої системи (як ринкового інструментарію, так і механізмів реалізації управлінських рішень та стратегій розвитку); створення методологічної та нормативної бази у сфері аграрно-економічного регулювання виробничого процесу; виявлення пріоритетних стратегічних шляхів розвитку в ході нестабільних ринкових умов господарювання [8].

Наведена схема має певні особливості та принципи застосування. Вона цілеспрямовано характеризує вхідну та вихідну інформацію досліджуваного об'єкта, а саме нелінійність або лінійність; динаміку або статичку; нестаціонарність або стійку стаціонарність; детермінованість системи загалом. Лінійність визначається з урахуванням статистичних параметрів досліджуваного об'єкта.

Визначення динамічної природи та статичних особливостей є ймовірним під час вивчення змін досліджуваних показників об'єкта у визначеному часовому проміжку. Щодо детермінованої факторної моделі, то її статистичні та динамічні особливості

можна розкрити згідно з характером первинних даних. Коли визначений середній рівень вихідних даних перебуває в дозволених межах, розрахованих згідно з відповідною методикою його вимірювання, можна говорити про статичність досліджуваного об'єкта. За умов застосування ймовірнісних моделей статичність досліджуваного об'єкта можна визначити за варіацією рівня його умовної організації, при цьому коли така варіація не перевищує нормативно встановлених меж, то сам об'єкт вважається статичним.

У процесі регулювання та здійснення діяльності ринкового механізму застосовуються різноманітні системи, з-поміж яких варто виокремити економічні логістичні системи з метою їх подальшого вивчення та вдосконалення. Якщо можна обґрунтувати приналежність досліджуваного об'єкта до сукупності визначених нижче характеристик (зокрема, фундаментальних ознак, приналежність до яких робить об'єкт неподільним), це свідчатиме про його відношення до конкретного класу таких систем.

Так, одна із зазначених властивостей розкриває визначену сукупність та її складові елементи. Інша особливість розкривається через формування цими елементами різноспрямованих взаємозв'язків, що з чіткою точністю окреслюють інтегровані властивості новоутвореної системи. Наступною особливістю є наявність певної організації. Останньою виступають інтегральні якості, якими передбачене існування лише цілісної системи, адже жоден зі складових елементів окремо не володіє властивостями всієї системи загалом.

Важливістю цього механізму господарювання та управління дає можливість виділити комплекс форм і засобів організації та стимулювання виробництва в аграрному секторі економіки. Доцільно класифікувати цю систему засобів і методів, яка буде, на відміну від наявних концепцій, ґрунтуватися на домінуючій ролі державно-приватного партнерства в аграрній сфері господарювання. Ця класифікація відрізняється розмаїттям форм і широким спектром прийняття управлінських рішень щодо вибору засобів організації та стимулювання діяльності в аграрному секторі для досягнення соціально-економічного ефекту.

Доцільно зауважити, що кожен елемент цього механізму володіє незалежністю та цільовою спрямованістю, але при цьому всі мають чітку узгодженість та взаємодоповнюваність, утворюючи систему інноваційно-інвестиційного забезпечення аграрної галузі в рамках розвитку приватно-державного партнерства (рис. 1).

В системі стратегічного управління галуззю, яка передбачає організацію та активне стимулювання виробничої діяльності в аграрному секторі економіки, потрібно розробити методичні підходи до оцінювання рівня стратегічного розвитку аграрного сектору на рівні суб'єкта (регіональний аспект). На нашу думку, проблему оцінки ефективності стратегії в аграрному секторі недоцільно розглядати окремо від питань оцінки ефективності сільськогосподарського виробництва. Ефективність аграрного сектору обумовлюється виробничими відносинами, формою вияву яких є економічні інтереси, що визначають мету виробництва, тому ефективність відображає рівень їх досягнення відносно суспільного та індивідуального відтворення. У зв'язку з цим отриманий ефект буде розглядатися залежно від напрямів розвитку аграрного сектору, а також ринкової позиції сільськогосподарських товаровиробників.

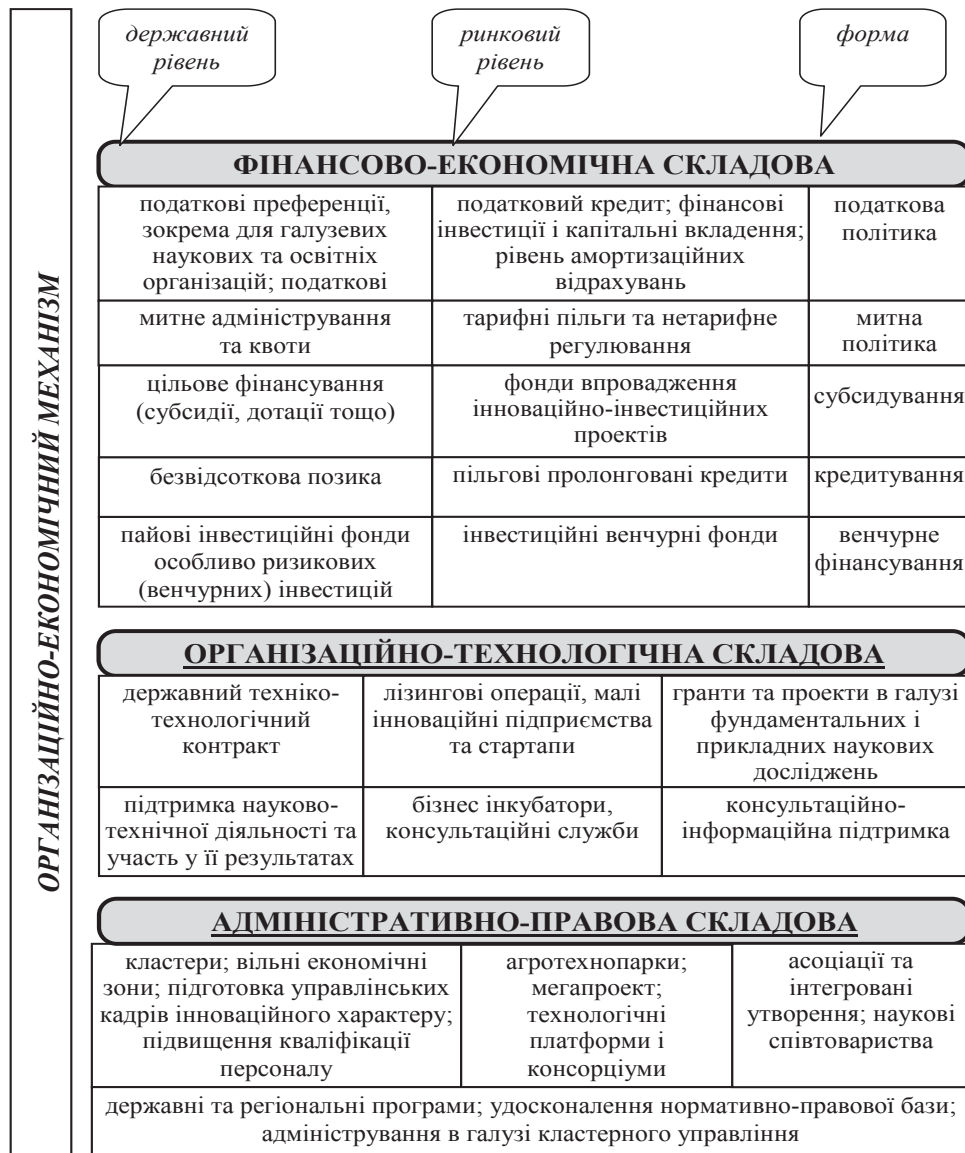

Рис. 1. Механізм розвитку кластерної організації господарювання в аграрному секторі економіки

Джерело: сформовано автором на основі джерел [9; 10]

Висновки. Таким чином, сьогодні створення аграрного кластеру – це можливість сталого розвитку виробників та задоволення потреб споживачів продукції. Впровадження кластера сприяє ефективному поширенню та освоєнню організаційних перетворень, технологій і стратегій, є необхідною умовою відродження вітчизняного виробництва, підвищення ефективності інноваційного розвитку регіонів, досягнення високого рівня економічного розвитку та конкурентоспроможності. Для підвищення ефективності кластерної організації господарювання доцільно сприяти утворенню середовища та механізму, який обумовлює характер просування кластерів, які утворюються. Для цього доцільно врахувати такі пропозиції: вивчення та прогностичні оцінки доцільно проводити з огляду на фінансову стабільність сільськогосподарських товаровиробників та їх ринкову позицію; формувати механізм впровадження та освоєння управлінських рішень слід з використанням кластерного підходу; варто спрямувати організаційні

перетворення на забезпечення поділу економічної та ринкової влади, забезпечення умов рівності принципів господарювання та нормативно-правову підтримку держави.

Ефективний розвиток аграрних кластерів сприятиме успішному розв'язанню виробничих, фінансових, соціальних проблем в аграрній сфері. Він буде сприяти підвищенню продовольчої безпеки країни, зростанню заробітної плати у сільській місцевості, підвищенню рівня споживання основних видів аграрної продукції, зміцненню позицій України на світовому аграрному ринку, зниженню рівня безробіття, створенню умов поліпшення якості життя населення тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Шкуратов О., Кюрчева Н. Розвиток інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки України: монографія. Київ: ТОВ «Кондор», 2011. 338 с.
- Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів

- Україні від 17 жовтня 2013 року № 806-р. Урядовий кур'єр. 2013. № 215.
3. Ульяновченко Ю. Державне стимулювання розвитку аграрних кластерів. Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. Вип. 1 (48). Харків: вид-во ХАРІ НАДУ «Магістр», 2015. С. 92–100.
 4. Денисенко С. Кластерний підхід до виробництва екобезпечної продукції рослинництва. Збалансоване природокористування. 2013. № 2–3. С. 46–51.
 5. Погріщук Б., Погріщук Г. Кластеризація в системі розвитку аграрного сектора економіки. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2013. Вип. 5. С. 319–324.
 6. Собкевич О., Русан В., Юрченко А. Щодо державної політики підтримки розвитку аграрних кластерів в Україні: аналітична записка // Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/760>.
 7. Ковалева А. Развитие кластерного управления в аграрном секторе экономики: дисс. ... канд. экон. наук: спец. 08.00.05. Смоленск, 2016. 170 с.
 8. Strehl A., Ghosh J. Clustering ensembles – a knowledge reuse framework for combining multiple partitions. The Journal of Machine Learning Research. 2002. Vol. 3. P. 583–617.
 9. Ковалева А. Теоретические аспекты кластерного управления в агропромышленном комплексе. Экономика и предпринимательство. 2016. № 1 (2). С. 82–90.
 10. Чудовська В. Розвиток системи планування раціонального використання та охорони земель сільськогосподарського призначення. Збалансоване природокористування. 2016. № 4. С. 177–182.

УДК 330.43:504.03

Строєва В.О.

*кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри прикладної математики
Дніпровського державного технічного університету*

Белобородова М.В.

*аспірант кафедри економіки підприємства
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»*

МОДЕЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЕФЕКТУ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Стаття присвячена дослідженню взаємозв'язку рівня екологічної відповідальності промислових підприємств та рівня захворюваності органів дихання у місці присутності цих підприємств. Встановлено наявність поліноміальної залежності другого-третього порядків між даними показниками. Методами економіко-математичного моделювання та кореляційно-регресійного аналізу визначено найбільш ефективні напрямки реалізації стратегії екологічної відповідальності промислового підприємства.

Ключові слова: економіко-математичне моделювання, ефект, захворюваність, стратегія, екологізація.

Строева В.А., Белобородова М.В. МОДЕЛИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО ЭФФЕКТА РЕАЛИЗАЦИИ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

Статья посвящена исследованию взаимосвязи уровня экологической ответственности промышленных предприятий и уровня заболеваемости органов дыхания в месте присутствия этих предприятий. Установлено наличие полиномиальной зависимости второго-третьего порядков между данными показателями. Методами экономико-математического моделирования и корреляционно-регрессионного анализа определены наиболее эффективные направления реализации стратегии экологической ответственности промышленного предприятия.

Ключевые слова: экономико-математическое моделирование, эффект, заболеваемость, стратегия, экологизация.

Stroyeva V.O., Bieloborodova M.V. MODELING OF SOCIO-ECONOMIC EFFECT OF IMPLEMENTATION INDUSTRIAL ENTERPRISES ENVIRONMENTAL RESPONSIBILITY

Interrelation of the level of environmental responsibility of industrial enterprises and the level of respiratory diseases in the place of the presence of these enterprises are researched in the article. The presence of polynomial dependence of the second to third orders between these data is established. The most effective directions for implementing the strategy of environmental responsibility of an industrial enterprise based on the methods of economic-mathematical modeling and correlation-regression analysis have been identified.

Keywords: economic modeling, effects, morbidity, strategy, greening.

Постановка проблеми. Стимулювання екологічної відповідальності промислових підприємств, які є основними забруднювачами навколишнього природного середовища, – одна із найбільш вагомих проблем управління та ведення сучасного промислового бізнесу. Дане питання залишається актуальним як для зацікавлених сторін, зокрема місцевої громади, так і для самих промислових підприємств, у тому числі підприємств металургійної галузі. Таким чином, на сьогоднішній день важливим завданням стає розробка ряду мотиваційних механізмів, які б давали можливість досягти позитивних соціально-екологічних зрушень зі збереженням економічної спроможності промислових підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням економіко-екологічних систем, питанням удосконалення економіко-екологічного аналізу присвячені роботи Г. Дейлі, Р. Костанзи, О. Амоші, М. Моїсєєва. Питання розвитку теорії та практики соціально-екологічної відповідальності бізнесу висвітлили в своїх роботах так зарубіжні та вітчизняні вчені, як Г. П. Друкер, А. Керолл, Ю. Благов, О. Грішнова, С. Івченко, А. Костіна, Д. Смоленников, В. Шаповал, В. Якимець.

Тим не менше, проблема виявлення саме соціально-економічних ефектів від реалізації стратегії екологічної відповідальності на локальному рівні залишається мало розробленою в науковій літера-